

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду у
складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за липень 2020 року

Зміст

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	6
1.1 Визначаючи способи участі батька у спілкуванні та вихованні дитини необхідно надавати системну оцінку фактам та обставинам, які впливають на ухвалення такого рішення, зокрема, суд має враховувати насамперед інтереси дитини, які не завжди можуть відповідати її бажанням, з урахуванням віку, стану здоров'я, психоемоційного стану.	6
1.2 При вирішенні питання щодо розірвання шлюбу з іноземцем застосовується колізійна прив'язка до закону суду, що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справу про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави.	7
1.3 Дохід від відчуження нерухомого майна враховується при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, і на нього може бути здійснено стягнення в межах виконавчого провадження.	12
2. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	14
2.1. Належними відповідачами у спорах про призначення додаткового строку для прийняття спадщини є спадкоємці, які прийняли спадщину у встановлений законом строк, а не органи місцевого самоврядування.	14
2.2. Відсутність розділових знаків та неправильне вживання деяких із них (наявність граматичних помилок) не впливають на зміст тексту заповіту, а тому не є підставою для тлумачення чіткого та зрозумілого заповіту.	16
2.3. Сума пенсії, що належала пенсіонерові, але залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю і не була отримана членами його сім'ї, у яких виникло право на її отримання, входить до складу спадщини у тому розмірі, у якому спадкодавець мав право на їх виплату на момент своєї смерті, за останні три роки. Дата звернення спадкоємця до органу Пенсійного фонду	

України з вимогою про виплату нарахованої за життя спадкодавця пенсії не впливає на розмір виплат та не надає органам Пенсійного фонду України права на обмеження цих виплат.	20
3. Спори, що виникають із земельних правовідносин	22
3.1. Систематична несплата частини орендної плати у відробітковій (оранка, культивування земельної ділянки) та натуральній (постачання соломи до садиби орендодавця) формі є істотним порушенням умов договору оренди землі та є підставою для його розірвання.	22
3.2. Сплата заборгованості за договором оренди земельної ділянки не спростовує факту систематичного порушення умов договору, що є підставою для його розірвання.	24
4. Спори, що виникають із трудових правовідносин	27
4.1. Звільнення працівника з роботи у зв'язку з його вступом на військову службу під час дії особливого періоду є незаконним та порушує встановлені державою трудово-правові гарантії збереження місця роботи і середнього заробітку.	27
4.2. Оголошення роботодавцем догани працівнику через невиконання наказу, який втратив чинність, є неприпустимим.	29
5. Справи у спорах, що виникають із договорів банківського вкладу та банківського рахунка	32
5.1. Право клієнта на розірвання договору банківського рахунка в односторонньому порядку безумовне: посилання на те, що в цьому випадку необхідно дотримуватись вимог частини другої статті 651 ЦК України і встановлювати істотність порушення договору другою стороною, є помилковим.	32
5.2. Несвоєчасне і неповне зарахування банківською установою коштів, внесених позичальником для погашення заборгованості за кредитним	

договором, є підставою для застосування відповідальності, передбаченою статтею 625 ЦК України.	34
6. Спори, що виникають з питань застосування обмежувального припису	36
6.1. Видача обмежувального припису є обов'язковою в разі доказово обґрунтованого постійного використання у безпосередньому спілкуванні або переписці з колишнім чоловіком/дружиною та дітьми погроз, у тому числі фізичною розправою, вживанням щодо них ненормативної лексики, образ та приниження, які кваліфікуються як домашнє насильство у формі психологічного насильства.	36
7. Справи, що виникають із страхових правовідносин	39
7.1. Порушення страхувальником визначеного договором страхування строку подання документів, що стосуються страхового випадку, не є порушенням визначеного договором строку повідомлення про настання страхового випадку.	39
8. Справи, що стосуються порушень Правил користування електроенергією	41
8.1. Правила статті 1193 ЦК України щодо можливості зменшення розміру відшкодування шкоди не поширюються на відносини щодо позаоблікового використання електричної енергії, оскільки такі відносини не є деліктними, а полягають у порушенні укладеного між сторонами договору про користування електричною енергією.	41
9. Спори, що виникають із виконання судових рішень	
9.1. Дії державного виконавця у виконавчому провадженні, які не стосуються правил проведення електронних торгів, мають самостійний спосіб оскарження і не можуть бути підставою для визнання електронних торгів недійсними.	44

10. Спори, що виникають із відшкодування шкоди	47
10.1. Належним та ефективним способом захисту права власності на майно, яке було незаконно конфісковане і продане з аукціону, є позовна вимога його власника про відшкодування шкоди, завданої внаслідок такої конфіскації.	47
11. Питання процесуального права	47
11.1. Звернення до суду приватного/державного виконавця з поданням про звернення стягнення на майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, у тому самому виконавчому провадженні, щодо того самого об'єкта нерухомого майна, проте з інших правових підстав та з додаванням нових доказів, підлягає негайному розгляду без відкриття нового провадження у справі.	48
11.2. Цивільним процесуальним законодавством не передбачено покладання на третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, будь-яких матеріально-правових обов'язків, а також установлювати чи захищати їх права.	51

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

1.1. Визначаючи способи участі батька у спілкуванні та вихованні дитини необхідно надавати системну оцінку фактам та обставинам, які впливають на ухвалення такого рішення, зокрема, суд має враховувати насамперед інтереси дитини, які не завжди можуть відповідати її бажанням, з урахуванням віку, стану здоров'я, психоемоційного стану

01 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про зобов'язання не перешкоджати позивачу брати участь у вихованні та вільному спілкуванні із сином.

Суди встановили, що з 2009 до 2015 року сторони проживали в зареєстрованому шлюбі, в якому у сторін народився син, після розірвання шлюбу дитина проживає разом з матір'ю.

Установлено, що за заявою відповідачки до єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про початок досудового розслідування за частиною першою статті 125 Кримінального кодексу України про завдання їй 27 червня 2017 року ОСОБА_1 тілесних ушкоджень.

Відповідно до рішення виконавчого комітету міської ради «Про участь батька у вихованні дитини», враховуючи спір між батьками (сторони у справі), зазначено про доцільність зустрічей батька з малолітнім сином лише за бажанням дитини. Рекомендовано батькові під час зустрічей із сином в першу чергу враховувати бажання дитини, його інтереси і потреби, а також насамперед приділяти належну увагу, примусово не утримувати дитину в себе вдома. На час перебування сина з батьком батько несе повну відповідальність за його життя та здоров'я. Матері, в разі бажання дитини спілкуватися, визначено не чинити перешкод для зустрічей батька з малолітнім сином. Попереджено батьків про відповідальність за підбурювання дитини проти кожного з них, наголошено на необхідності психологічно не травмувати дитину та виконувати рішення.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, призначив графік зустрічей батька з сином, однак зауважив, що вони мають відбуватися лише за бажання дитини, з урахуванням її здоров'я, потреб та інтересів, без утримування дитини батьком

у себе вдома. На час перебування сина з батьком він несе повну відповідальність за життя та здоров'я дитини.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду виключив із мотивувальних частин рішень попередніх судів зазначені застереження з огляду на таке.

Встановивши, що права батька порушує матір, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, дійшов правильного висновку про визначення способу участі батька у вихованні і спілкуванні з дитиною шляхом встановлення графіка його систематичних побачень із сином.

Водночас суди не встановили об'єктивних умов, за яких такі побачення можуть відбуватися виключно за бажання дитини.

Верховний Суд наголосив, що, визначаючи способи участі батька у спілкуванні та вихованні дитини, необхідно надавати системну оцінку фактам і обставинам, які впливають на ухвалення певного рішення, зокрема, суд має враховувати насамперед інтереси дитини, які не завжди можуть відповідати її бажанням, з урахуванням віку, стану здоров'я, психоемоційного стану.

Ані орган опіки та піклування, ані відповідач у справі не надали судам доказів на підтвердження висновку про те, що участь батька у спілкуванні та вихованні дитини можлива лише за бажання дитини, а також що для батька і дитини існують стійкі психоемоційні перешкоди.

Відповідно до частин першої та другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання.

Проте суд має враховувати висловлену думку дитини, системно з'ясовуючи фактичні обставини справи, досліджуючи та надаючи належну правову оцінку зібраним у справі доказам у сукупності, що в результаті сприятиме правильному вирішенню питання про місце проживання дитини. Тільки так будуть забезпечені найкращі інтереси дитини, а не інтереси та бажання батьків, які вони не можуть чи не бажають вирішувати в позасудовий спосіб. При цьому суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси (частина третя статті 171 СК України).

У справі, яка переглядалась, малолітній син не висловлював думки щодо участі батька у спілкуванні з ним та в його вихованні, суд не встановив на підставі належних та допустимих доказів, що психоемоційний стан хлопчика свідчить про те, що спілкування з батьком всупереч бажанню дитини не відповідає найкращим її інтересам.

Верховний Суд дійшов висновку про необхідність виключення з мотивувальної та резолютивної частин рішень судів висновків про те, що встановлення побачень та спілкування сина з батьком може відбуватися без утримання дитини в себе вдома проти її волі.

Така умова є зрозумілою, встановлена загальними засадами права, немає необхідності зазначати про це в рішенні суду, а здійснення примусового утримання людини проти її волі суперечить конституційним правам людини і громадянина в Україні, містить склад злочину, передбаченого КК України.

Визначення в рішенні суду, що на час перебування сина з батьком той несе повну відповідальність за життя та здоров'я дитини, також не відповідає вимогам законодавства, оскільки рішенням суду не можуть бути змінені імперативні норми права.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року рішення Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 27 листопада 2017 року та постанову Апеляційного суду Вінницької області від 06 лютого 2018 року змінено, виключено з мотивувальних частин судових рішень висновки судів про необхідність встановлення способу та порядку участі ОСОБА_1 у вихованні малолітнього сина ОСОБА_3 лише за бажання дитини, без утримання дитини в себе вдома проти її волі, а також що на час перебування сина з батьком він несе повну відповідальність за життя та здоров'я дитини.

Викладено третій абзац резолютивної частини рішення Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 27 листопада 2017 року в такій редакції: «Визначити спосіб участі ОСОБА_1 у спілкуванні та вихованні малолітньої дитини, а саме встановити ОСОБА_1 графік побачень та спілкування з малолітнім сином ОСОБА_3 кожної середи та п'ятниці з 16:00 год до 20:00 год, кожної неділі з 10:00 год до 20:30 год, з урахуванням стану здоров'я, потреб та інтересів дитини».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 138/96/17 (провадження № 61-17718св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90411045>

1.2. При вирішенні питання щодо розірвання шлюбу з іноземцем застосовується колізійна прив'язка до закону суду, що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справу про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави

24 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Суди встановили, що позивач є громадянином США, відповідач має офіційну посвідку на постійне проживання в США.

Шлюб між сторонами зареєстрований у жовтні 2005 року в Україні. У шлюбі сторони мають двох малолітніх дітей. Діти проживають разом з матір'ю.

Суд першої інстанції встановив, що подружжя спільно не проживає з 2014 року. Разом з тим апеляційний суд встановив, що з 2018 року сторони проживають окремо, в різних країнах, позивач залишився проживати у США, а відповідачка проживає на території України.

Заочним рішенням міськрайонного суду шлюб між сторонами у справі розірвано. Ухвалою міськрайонного суду заяву відповідача про перегляд заочного рішення залишено без задоволення. Заочне рішення мотивоване тим, що сторони з 2014 року проживають окремо, в різних країнах, кроків до примирення не вчиняли, відновлювати відносини позивач не бажає, подальше спільне життя сторін і збереження їхнього шлюбу є недоцільним, і суперечить інтересам позивача. Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду залишено без змін.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду залишив без задоволення касаційну скаргу, в якій заявниця стверджувала, що спір про розірвання шлюбу має розглядатися судом США, а не України.

Колегія суддів залишила без змін рішення попередніх судів, зробивши такий висновок щодо територіальної підсудності спору національним судам України.

Між Україною та США немає міжнародного договору у сфері правової допомоги у цивільних і сімейних справах.

Відповідно до пункту другого частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди України можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у випадках, якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача.

Під час розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, один з яких проживає в Україні, питання підсудності визначається за загальними правилами, встановленими статтями 27, 28 ЦПК України.

Позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом (частина перша статті 27 ЦПК України).

Оскільки відповідачка на момент подання позову про розірвання шлюбу проживала на території України, а позивач, звертаючись до суду України, визнав його юрисдикцію для вирішення спору про розірвання шлюбу, суд першої інстанції обґрунтовано відкрив провадження у справі за місцем проживання відповідачки та розглянув справу по суті, що відповідає вимогам пункту другого частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Верховний Суд зробив також висновок щодо визначення держави, право якої підлягає застосуванню під час вирішення спору про розірвання шлюбу між громадянином США та громадянкою України.

Аналіз статті 60 «Правові наслідки шлюбу» Закону України «Про міжнародне приватне право» дає підстави для висновку, що законодавством України визначено чотири колізійні прив'язки у визначенні закону, яким має керуватися подружжя під час вирішення питання про припинення шлюбу:

- 1) спільний особистий закон подружжя (*lex patrie*);
- 2) закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі (*lex domicilii*);
- 3) право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (*proper law*);
- 4) закон, обраний подружжям (*lex voluntatis*).

З огляду на те що позивач є громадянином США, а відповідачка – громадянкою України, відповідно до частини першої статті 16 Закону України «Про міжнародне приватне право», немає спільного особистого закону подружжя.

Також подружжя спільно не обрали право, яке буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу.

Немає підстав і для висновку, що є право держави, з яким обоє з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

Досліджуючи питання застосування колізійної прив'язки *lex domicilii*, Верховний Суд врахував, що на момент подання позову фактичні шлюбні відносини між подружжям припинено, останнім місцем спільного проживання подружжя є США, де продовжує проживати позивач.

За таких обставин відбувається відсилання національного законодавства України до застосування права США у вирішенні спору про розірвання шлюбу.

Водночас правові норми США при вирішенні питання щодо розірвання шлюбу закріплюють колізійну прив'язку до закону суду (*lex fori*), що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справи про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави.

Крім того, Верховний Суд визнав невмотивованими доводи касаційної скарги, що за наслідками цього спору відповідачка буде позбавлена права вирішити спір щодо поділу спільного майна подружжя та інших можливих спорів за її участю як одного з колишнього подружжя. Після розірвання шлюбу заявниця не може бути позбавлена права, на реалізацію якого вона має право незалежно від припинення шлюбу.

Постановою Верховного Суду від 24 липня 2020 року рішення Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 25 січня 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 12 грудня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2020 року у справі № 357/12676/18 (провадження № 61-1549св20) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90591497>

1.3. Дохід від відчуження нерухомого майна враховується при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб та на який, може бути здійснено стягнення в межах виконавчого провадження

31 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за скаргою ОСОБА_1 про визнання незаконними дій та рішення, скасування постанови державного виконавця Приморського відділу державної виконавчої служби міста Маріуполь Головного територіального управління юстиції у Донецькій області; заінтересована особа – ОСОБА_2.

Суди встановили, що рішенням міського суду в березні 2015 року з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 стягнуто аліменти на утримання дитини в розмірі 1/4 частки всіх видів доходів, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісяця починаючи з березня 2015 року до досягнення дитиною повноліття.

На підставі виконавчого листа, виданого на виконання цього рішення, відділ державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції здійснює виконавче провадження. У жовтні 2018 року державний виконавець виніс постанову про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника відповідно до якої звернено стягнення на дохід, отриманий ОСОБА_1 від продажу належної йому нерухомості, а саме на 1/4 частку суми від продажу нерухомості, у розмірі 31 935,50 грн.

Ухвалою міського суду заявнику поновлено строк на оскарження постанови державного виконавця від 16 жовтня 2018 року. У задоволенні скарги відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні скарги, місцевий суд виходив із того, що державний виконавець діяв відповідно до СК України та Закону України «Про виконавче провадження». Постановою апеляційного суду ухвалу міського суду залишено без змін.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до частини першої статті 68 Закону України «Про виконавче провадження» стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів на рахунках у банках чи інших фінансових установах, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів.

Відповідно до статті 81 СК України перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Результат аналізу положень СК України, зокрема статті 81, частини третьої статті 181, частини другої статті 182, статті 183, свідчить про те, що закон ототожнює поняття «заробітку» та «доходу», передбачаючи можливість стягнення на користь дитини мінімального рекомендованого розміру аліментів з обох джерел отримання грошових коштів. Аналогічна ситуація відображена і в положеннях ЦК України, який також ототожнює поняття «заробітку» та «доходу», зокрема у відносинах щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Таким чином, закон гарантує можливість захисту прав та фактичного задоволення інтересів найменш захищених категорій осіб.

Положення статті 81 СК України та частини третьої статті 181 СК України вказують на необхідність визначення розміру аліментів від частки доходу платника, а не його заробітку. Звуження ж змісту норм закону за допомогою положень підзаконних нормативно-правових актів є неприпустимим. При цьому зміст положень Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб (далі – Перелік), включає до поняття «заробіток» також і виплати, які заробітною платою не є, зокрема доходи від підприємницької діяльності, кооперативів тощо, що свідчить про більш широке тлумачення змісту поняття «заробіток», ніж виплати, які здійснюються в межах трудових правовідносин. Крім того, у пункті 13 Переліку вказується, що утримання аліментів провадиться із суми заробітку (доходу), що належить особі, яка сплачує аліменти, після утримання з цього заробітку (доходу) податків. Вживання терміна «дохід» у дужках після поняття «заробіток» може розумітися як визнання цих понять синонімами в контексті приписів Переліку. Отже, цей Перелік не є вичерпним, він є підзаконним нормативно-правовим актом, а тому тлумачення його положень має здійснюватися з урахуванням дійсного змісту норм закону, на виконання якого він прийнятий.

Суди попередніх інстанцій встановили, що дохід від відчуження нерухомого майна підпадає під дію Переліку, і на який згідно із цим Переліком може бути здійснено стягнення в межах виконавчого провадження та зробили правильний висновок про відмову в задоволенні скарги ОСОБА_1, оскільки оскаржувані дії державного виконавця були вчинені відповідно до закону, факту бездіяльності не було, державний виконавець вжив усіх необхідних виконавчих дій з метою забезпечення належного виконання рішення суду про стягнення аліментів з боржника.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року ухвалу Краматорського міського суду Донецької області від 16 вересня 2019 року та постанову Донецького апеляційного суду від 17 грудня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 липня 2020 року у справі № 234/15413/17 (провадження № 61-1685св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90784240>

2. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

2.1. Належними відповідачами у спорах про призначення додаткового строку для прийняття спадщини є спадкоємці, які прийняли спадщину у встановлений законом строк, а не органи місцевого самоврядування

15 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) до Київської міської ради (далі – КМР), треті особи: Дванадцята київська державна нотаріальна контора, ОСОБА_1, про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Суди встановили, що ІНФОРМАЦІЯ помер ОСОБА_2, після смерті якого відкрилася спадщина.

За життя спадкодавець склав заповіт, яким належну йому на праві власності 1/3 частину квартири та все його майно, де б воно не було і з чого б не складалося і взагалі все те, що буде йому належати на день смерті та на що він за законом матиме право, заповів Центральній житлово-побутовій комісії МВС України.

У встановлений законом строк син померлого – ОСОБА_1 подав заяву про прийняття спадщини після смерті батька. В листопаді 2018 року Центральна комісія МВС України отримала повідомлення нотаріуса про явку до нотаріальної контори.

Постановою державного нотаріуса в лютому 2019 року представнику позивача відмовлено у видачі свідоцтва про право на спадщину після смерті померлого у зв'язку з пропуском шестимісячного строку, передбаченого законодавством для прийняття спадщини після смерті спадкодавця, який склав заповіт.

Рішенням районного суду, яке залишене без змін апеляційним судом, позов задоволено, визначено МВС України додатковий строк для прийняття спадщини строком два місяці з моменту набрання рішенням суду законної сили.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду прийняла постанову, в якій зазначила таке.

МВС України, звертаючись до суду із позовом про надання додаткового строку для прийняття спадщини, заявив вимогу до КМР. Суди вважали КМР належним відповідачем.

Для правильного вирішення питання щодо визнання відповідача неналежним недостатньо встановити відсутність у нього обов'язку відповідати за цим позовом. Установлення цієї умови – підстава для ухвалення судового рішення про відмову в позові. Щоб визнати відповідача неналежним, крім названої умови, суд повинен мати дані про те, що обов'язок відповідати за позовом покладено на іншу особу. Про неналежного відповідача можна говорити тільки в тому випадку, коли суд може вказати особу, що повинна виконати вимогу позивача, – належного відповідача.

Особа, яка не прийняла спадщини в установлений законом строк, може звернутися до суду з позовною заявою про визначення додаткового строку для прийняття спадщини відповідно до частини третьої статті 1272 ЦК України.

Суди відкривають провадження в такій справі у разі відсутності письмової згоди спадкоємців, які прийняли спадщину (частина друга статті 1272 ЦК), а також за відсутності інших спадкоємців, які могли б дати письмову згоду на подання заяви до нотаріальної контори про прийняття спадщини. Відповідачами у такій справі є спадкоємці, які прийняли спадщину. При відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, в разі усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Позивач у цій справі клопотав про заміну первісного відповідача належним відповідачем чи про залучення до участі у справі іншої особи як співвідповідача не заявляв.

Пред'явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, оскільки заміна неналежного відповідача здійснюється в порядку, визначеному ЦПК України. За результатами розгляду справи суд відмовляє в позові до неналежного відповідача та приймає рішення по суті заявлених вимог щодо належного відповідача.

У встановлений законом строк спадщину прийняв син спадкодавця, який залучений до розгляду справи як третя особа, тож у цьому випадку Київська міська рада як орган місцевого самоврядування не є належним відповідачем у справі.

З огляду на те що МВС України пред'явило позов до неналежного відповідача – КМР, висновки суду першої інстанції, з якими погодився й суд апеляційної інстанції, про задоволення позов є помилковими.

Постановою Верховного Суду від 15 липня 2020 року рішення Святошинського районного суду м. Києва від 18 вересня 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 06 лютого 2020 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову Міністерства внутрішніх справ України до Київської міської ради, треті особи: Дванадцята київська державна нотаріальна контора, ОСОБА_1, про визначення додаткового строку для прийняття спадщини відмовлено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2020 року у справі № 759/3515/19 (провадження № 61-6701св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90536892>

2.2. Відсутність розділових знаків та неправильне вживання деяких із них (наявність граматичних помилок) не впливають на зміст тексту заповіту, а тому не є підставою для тлумачення чіткого та зрозумілого заповіту

30 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Іванівської сільської ради, ОСОБА_2, ОСОБА_4, треті особи: Ставищенська районна державна нотаріальна контора, приватний нотаріус Білоцерківського нотаріального округу Величко О. Л., про встановлення факту належності правовстановлюючого документа та тлумачення заповіту і за зустрічним позовом ОСОБА_2 про встановлення нікчемності окремих частин заповіту, за зустрічним позовом третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, – ОСОБА_3 про тлумачення заповіту.

Суди встановили, що ОСОБА_1 і ОСОБА_2 є дочками спадкодавця – ОСОБА_5, який склав заповіт та розпорядився належним йому майном, розділивши його між ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_4.

Після смерті спадкодавця спадкоємці звернулись до нотаріальної контори із заявами про прийняття спадщини.

У лютому 2015 року позивач за первісним позовом звернулася до державної нотаріальної контори із заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину за заповітом. Державний нотаріус листом повідомила позивача, що з наданого заповіту від 15 липня 2013 року, посвідченого приватним нотаріусом, неможливо визначити справжню волю заповідача щодо складу заповіданого майна, а саме, не вказано адреси заповіданого будинку і земельної ділянки, а також відповідно до правовстановлюючого документа житловий будинок на АДРЕСА_1 належить ОСОБА_6. У березні 2016 року позивачу відмовлено у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом на майно заповідача.

Суди вказували, що, обґрунтовуючи зустрічний позов про встановлення нікчемності окремих частин заповіту, ОСОБА_2 посилалась на нормативні правила українського правопису, правила постановки розділових знаків. Також ОСОБА_2 посилалася на відповідь кандидата філологічних наук, старшого викладача кафедри української мови Національного університету «Киево-Могилянська академія», відповідь доктора філологічних наук, професора Інституту української мови, що складені на її запит, якими констатовано наявність граматичних помилок в оспорюваному заповіті, що має всі ознаки офіційно-ділового стилю.

Суд першої інстанції встановив, що вказані вище відповіді не містять відповіді на питання, чи є підстави стверджувати, що в тексті оспорюваного заповіту зазначена «АДРЕСА_1» стосується як земельної ділянки площею 0,1509 га, так і житлового будинку з господарськими та побутовими будівлями.

Згідно з висновком експертного дослідження, проведеного Українським бюро лінгвістичних експертиз, текст оспорюваного заповіту дає лінгвістичні підстави стверджувати, що «АДРЕСА_1» стосується трьох об'єктів заповідального розпорядження: земельної ділянки площею 0,1509 га, житлового будинку з господарськими та побутовими будівлями і спорудами, земельної ділянки площею 0,2500 га, на якій розташований цей будинок.

Також встановлено належність земельної ділянки площею 0,7800 га ОСОБА_5.

Місцевий суд встановив, що оспорюваний заповіт не ускладнений неоднаковим використанням у ньому слів, понять термінів, які є загальноприйнятими у сфері речових відносин, з його змісту вбачається воля заповідача передати ОСОБА_1 в порядку спадкування чотири об'єкти заповідального розпорядження: житловий будинок з господарськими та побутовими будівлями і спорудами, земельну ділянку площею 0,1509 га, земельну ділянку площею 0,2500 га та земельну ділянку площею 0,7800 га.

Дійсність оспорюваного заповіту була предметом розгляду в іншій цивільній справі за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, треті особи: ОСОБА_4, Головне управління юстиції в Київській області, приватний нотаріус Білоцерківського міського нотаріального округу Київської області, про визнання недійсним заповіту та свідоцтва про право на спадщину. Рішенням міськрайонного суду в березні 2015 року у задоволенні позову відмовлено. При цьому суд не встановив порушень вимог законодавства при складанні та посвідченні оспорюваного заповіту.

Частково задовольняючи первісний позов та відмовляючи в задоволенні зустрічного позову та позову третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що зі змісту оспорюваного заповіту вбачається воля заповідача передати позивачу в порядку спадкування об'єкти заповідального розпорядження.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно зі статтею 1256 ЦК України тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту здійснюється судом відповідно до статті 213 цього Кодексу.

Проте тлумачення заповіту судом не повинно змінювати волі заповідача, тобто підміняти собою сам заповіт. Суд не може брати на себе права власника щодо розпорядження його майном на випадок смерті. Тлумачення заповіту є лише інструментом з'ясування волі заповідача після його смерті. Отже, суд, здійснюючи тлумачення заповіту, не повинен виходити за межі цього процесу та змінювати (доповнювати) зміст заповіту, що може спотворити волю заповідача.

Неточне відтворення в заповіті власної волі заповідача стосовно долі спадщини може бути зумовлене, перш за все, неоднаковим використанням у ньому слів, понять і термінів, які є загальноприйнятими у сфері речових, зобов'язальних, спадкових відносин тощо. Цьому також можуть сприяти й певні неузгодженості між змістом окремих частин заповіту і змістом заповіту в цілому, що ускладнює розуміння волі заповідача щодо долі спадщини.

При цьому частина друга статті 213 ЦК України не допускає, щоб при тлумаченні правочину здійснювався пошук волі учасника правочину, який не знайшов відображення у тексті самого правочину при тлумаченні заповіту, не допускається і внесення змін у зміст заповіту, ураховуючи, що заповіт – це особисте розпорядження

фізичної особи щодо належного їй майна, яким вона відповідно до законодавства має право розпоряджатися на момент укладення заповіту.

З огляду на викладене тлумаченню підлягає зміст угоди або її частина у способи, встановлені статтею 213 ЦК України, тобто тлумаченням правочину є встановлення його змісту відповідно до волевиявлення сторін при його укладенні, усунення неясностей та суперечностей у трактуванні його положень.

Суди попередніх інстанцій встановили, що надані ОСОБА_2 відповіді фахівців філологічних наук не спростовують висновку експертного дослідження, а лише, констатують граматичні помилки, що містяться в оспорюваному заповіті.

Таким чином, колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що висновок експертного дослідження є належним та допустимим доказом, оскільки він не викликає сумнівів у його правильності, є методологічно обґрунтований, а тому немає підстав для визнання його необґрунтованим і таким, що суперечить матеріалам справи.

Враховуючи вищевикладене, Верховний Суд вважає, що відсутність розділових знаків та неправильне вживання деяких із них (наявність граматичних помилок) не впливають на зміст тексту заповіту, ці помилки свідчать про неналежну мовну компетенцію нотаріуса, оскільки саме він оформлює текст складеного заповіту, а тому не є підставою для тлумачення чіткого та зрозумілого заповіту.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року рішення Ставищенського районного суду Київської області від 15 вересня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Київської області від 14 грудня 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2020 року у справі № 378/1160/15-ц (провадження № 61-43170св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90714259>

2.3. Сума пенсії, що належала пенсіонерові, але залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю і не була отримана членами його сім'ї, у яких виникло право на її отримання, входить до складу спадщини у тому розмірі, у якому спадкодавець мав право на їх виплату на момент своєї смерті, за останні три роки. Дата звернення спадкоємця до органу Пенсійного фонду України з вимогою про виплату нарахованої за життя спадкодавця пенсії не впливає на розмір виплат та не надає органам Пенсійного фонду України права на обмеження цих виплат

06 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області (далі – ГУ ПФУ в Чернігівській області) про стягнення грошових коштів, набутих у порядку спадкування за законом.

Позивач у позовній заяві просила суд визнати за нею право власності на набуті в порядку спадкування за законом грошові кошти недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю ОСОБА_2 за період з 01 серпня 2015 року до 01 червня 2016 року в розмірі 34 539,45 грн; стягнути з відповідача на свою користь набуті в порядку спадкування за законом грошові кошти недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю ОСОБА_2 за період з 01 серпня 2015 року до 01 жовтня 2016 року в розмірі 38 427,15 грн.

Суди встановили, що в грудні 2018 року померла тітка позивача – ОСОБА_2.

ОСОБА_2 з 01 серпня 2014 року перебувала на обліку в Срібнянському відділі Прилуцького об'єднаного управління Пенсійного фонду України та з 01 серпня 2015 року їй було призупинено виплату пенсії, оскільки пенсіонерка не проживала на території вказаного районну. Сума невиплаченої пенсії за період з 01 серпня 2015 року до 30 вересня 2018 року становила 152 567,58 грн.

У липні 2019 року приватний нотаріус видав позивачу свідоцтво про право на спадщину за законом на недоотриману пенсію померлої тітки у розмірі 118 028,13 грн за період з 01 червня 2016 року до 30 вересня 2018 року. ГУ ПФУ в Чернігівській області було перераховано на ім'я позивача недоплачену пенсію у розмірі 114 140,43 грн.

Рішення районного суду залишено без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивача набуті в порядку спадкування за законом грошові кошти недоотриманої пенсії у розмірі 3 887,20 грн. Визначаючи розмір грошових коштів, які підлягали стягненню з відповідача, суд першої інстанції виходив з різниці загального розміру належної позивачу суми недоотриманої пенсії померлої тітки відповідно до свідоцтва про право на спадщину за законом та фактично виплачених їй грошових коштів цієї пенсії. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог щодо визнання за позивачем права власності на набуті в порядку спадкування за законом грошові кошти недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю тітки за період з 01 серпня 2015 року до 01 червня 2016 року у розмірі 34 539,45 грн, місцевий суд вказав, що право на спадщину позивача після смерті тітки підтверджується

свідоцтвом про право на спадщину за законом від 02 липня 2019 року, яке не є предметом спору в цій справі.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду погодилася з висновком попередніх судів з огляду на таке.

Статтею 1227 ЦК України передбачено, що суми заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, допомог у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї, а у разі їх відсутності – входять до складу спадщини.

Відповідно до частини першої статті 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» нараховані суми пенсії, на виплату яких пенсіонер мав право, але не отримав своєчасно з власної вини, виплачуються за минулий час, але не більше ніж за три роки до дня звернення за отриманням пенсії. У цьому разі частина суми неотриманої пенсії, але не більш як за 12 місяців, виплачується одночасно, а решта суми виплачується щомісяця рівними частинами.

Сума пенсії, що належала пенсіонерові і залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю, виплачується по місяць смерті включно членам його сім'ї, які проживали разом з пенсіонером на день його смерті, у тому числі непрацездатним членам сім'ї, які знаходилися на його утриманні, незалежно від того, проживали вони разом з померлим пенсіонером чи не проживали. Вищезазначені особи повинні звернутися за виплатою суми пенсії померлого пенсіонера протягом шести місяців з дня відкриття спадщини. У разі звернення кількох членів сім'ї, які мають право на отримання суми пенсії, належна їм сума пенсії ділиться між ними порівну. У разі відсутності членів сім'ї, які мають право на отримання суми пенсії померлого, або у разі незвернення їх за виплатою такої суми в установленій строк, сума пенсії, що належала пенсіонерові і залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю, входить до складу спадщини.

Встановлено, що ОСОБА_2 померла. Позивач успадкувала належні спадкоємцю суми пенсії відповідно до статті 1227 ЦК України у тому розмірі, у якому спадкодавець мав право на їх отримання на момент своєї смерті, за останні три роки. Дата звернення спадкоємця до органу Пенсійного фонду України з вимогою про виплату нарахованої за життя спадкодавця пенсії не впливає на розмір виплат та не надає органам Пенсійного фонду України права на обмеження цих виплат.

Колегія суддів погодилась з висновками судів попередніх інстанцій щодо відмови в задоволенні позову в частині визнання за позивачем права власності на набуті в порядку спадкування за законом грошові кошти недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю ОСОБА_2 за період з 01 серпня 2015 року до 01 червня 2016 року у розмірі 34 539,45 грн, оскільки свідоцтво про право на спадщину за законом від 02 липня 2019 року, видане ОСОБА_1, не є предметом спору у цій справі. Це свідоцтво не оспорено та є чинним.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 30 жовтня 2019 року та постанову Чернігівського апеляційного суду від 28 січня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 липня 2020 року у справі № 750/8819/19 (провадження № 61-4348св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90228098>

3. Спори, що виникають із земельних правовідносин

3.1. Систематична несплата частини орендної плати у відробітковій (оранка, культивуація земельної ділянки) та натуральній (постачання соломи до садиби орендодавця) формі є істотним порушенням умов договору оренди землі та є підставою для його розірвання

01 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) «Агро-Віта 2000», в якому позивачка просила розірвати договір оренди землі, укладений між нею і ТОВ «Агро-Віта 2000».

Суди встановили, що згідно з державним актом на право приватної власності на землю позивачці належить земельна ділянка площею 5,700 га. 12 березня 2012 року між нею (орендодавцем) та ТОВ «Агро-Віта 2000» (орендарем) укладено договір оренди землі, відповідно до якого орендодавець передала належну їй земельну ділянку в оренду ТОВ «Агро-Віта 2000» строком на сім років.

Позовні вимоги позивачка обґрунтовувала тим, що орендар у період з 2013 до 2015 року нарахування виплат за оренду земельної ділянки проводив з порушенням умов договору оренди, оскільки пунктом 6 цього договору передбачено, що обчислення розміру орендної плати за земельну ділянку здійснюється з урахуванням індексації, а цього не врахував відповідач. Також орендар не виконував взятих зобов'язань щодо

безкоштовного постачання однієї тонни соломи до садиби орендодавця, надання послуг з обробітку присадибної ділянки орендодавця до 0,40 га (оранка та культивуація). Невиконання відповідачем свого обов'язку щодо постачання соломи та обробітку присадибної ділянки (оранки, культивуації) створило несприятливі умови для неї, а саме вона була вимушена нести додаткові витрати на обробіток землі та придбання соломи. Вказані факти вона розцінювала, як систематичну несплату відповідачем орендної плати.

Рішенням міськрайонного суду позов задоволено, розірвано договір оренди землі від 12 березня 2012 року.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що підставою для розірвання договору є систематична несплата відповідачем орендної плати, визначеної договором у формі оранки та культивуації присадибної ділянки орендодавця та постачання однієї тонни соломи до садиби орендодавця.

Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду скасовано, у задоволенні позову відмовлено у зв'язку з тим, що культивуація присадибної ділянки орендодавця не входить ні до однієї з форм орендної плати, передбачених договором, а є додатковою безкоштовною послугою, яка не має грошової оцінки, за яку договором у разі ненадання передбачено грошову компенсацію.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Частинами першою і другою статті 651 ЦК України передбачено, що зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Підставою для розірвання договору оренди землі є систематична несплата орендної плати (два та більше випадки). При цьому, систематична сплата орендної плати не у повному обсязі, визначеному договором, тобто як невиконання, так і неналежне виконання умов договору, є підставою для розірвання такого договору, оскільки згідно зі статтею 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Встановивши неналежне виконання умов договору оренди земельної ділянки, укладеного між ОСОБА_1 і ТОВ «Агро-Віта 2000», суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про задоволення позову. Суд встановив, що ТОВ «Агро-Віта 2000» не здійснювало оранки і культивуації присадибної ділянки та постачання однієї тонни соломи до садиби орендодавця, орендар цей факт не заперечував та зазначав, що це не є обов'язковим. Проте пунктом 5 договору оренди земельної ділянки визначено, що основними складовими орендної плати за договором є: орендна плата у грошовій формі – 4,00 % грошової оцінки землі, безкоштовне постачання однієї тонни соломи до садиби орендодавця, оранка та культивуація присадибної ділянки орендодавця до 0,40 га.

Порушенням умов цього договору було те, що орендар здійснював орендну плату лише у грошовій формі, а орендну плату в частині оранки та/або культивуації присадибної ділянки позивачки й постачання однієї тонни соломи до її садиби не здійснював. Це свідчить про систематичну несплату в цій частині орендної плати, визначеної договором. Тому відмова відповідача надавати послуги оранки, культивуації земельної ділянки та постачання соломи є істотною обставиною для розірвання договору або укладення його на інших мовах.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року постанову Апеляційного суду Дніпропетровської області від 15 березня 2018 року скасовано й залишено в силі рішення Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 24 січня 2017 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 183/3653/16 (провадження № 61-26035св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90202412>

3.2. Сплата заборгованості за договором оренди земельної ділянки не спростовує факту систематичного порушення умов договору, що є підставою для його розірвання

31 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма Корнацьких» (далі – ТОВ «Агрофірма Корнацьких») про розірвання договору оренди земельної ділянки.

Суди встановили, що позивачу відповідно до Державного акта на право власності на земельну ділянку належить земельна ділянка площею 3,8534 га для ведення товарного

сілськогосподарського виробництва. В 2006 році між ним і ТОВ «Агрофірма Корнацьких» укладено договір оренди цієї земельної ділянки строком на 50 років.

Пунктом 9 договору встановлено, що орендна плата вноситься орендарем у грошовій формі шляхом видачі орендодавцю (або його уповноваженому представнику) готівкою відповідної грошової суми із каси орендаря або перерахуванням її на банківський рахунок орендодавця. Щорічний розмір орендної плати становить фіксовану грошову суму у розмірі 693,45 грн. Форма розрахунку за договором (грошова або у натуральній формі) окремо щорічно погоджується сторонами в межах розміру плати, визначеного додатком до договору, шляхом подання орендодавцем на ім'я орендаря письмової заяви. Така заява подається орендодавцем орендарю до 01 вересня року, за який проводиться розрахунок по орендній платі. Якщо протягом року сторони не погодили форму виплати орендної плати, вважається, що розрахунок орендної плати буде здійснюватися в грошовій формі в сумі, зазначеній в абзаці 1 пункту 9 цього Договору.

Оплата за користування земельною ділянкою у період 2008 – 2017 років не здійснювалась.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Судові рішення мотивовані тим, що порушення відповідачем умов договору щодо виплати орендної плати є істотним, оскільки позивач внаслідок такого порушення значною мірою позбавлявся того, на що він розраховував при укладенні договору.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Частиною першою статті 32 Закону України «Про оренду землі» передбачено, що на вимогу однієї зі сторін договір оренди землі може бути достроково розірваний за рішенням суду в разі невиконання сторонами обов'язків, передбачених статтями 24 і 25 цього Закону та умовами договору, в разі випадкового знищення чи пошкодження об'єкта оренди, яке істотно перешкоджає передбаченому договором використанню земельної ділянки, а також на підставах, визначених ЗК України та іншими законами України.

Водночас у пункті д) частини першої статті 141 ЗК України передбачено таку підставу припинення права користування земельною ділянкою, як систематична несплата земельного податку або орендної плати.

Отже, згідно зі статтями 13, 21 Закону України «Про оренду землі» основною метою договору оренди земельної ділянки та одним з визначальних прав орендодавця є

своєчасне отримання ним орендної плати у встановленому розмірі. Систематична несплата орендної плати за користування земельною ділянкою, тобто систематичне порушення договору оренди земельної ділянки, може бути підставою для розірвання такого договору.

Відповідно до частини другої статті 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених законом або договором. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Результат аналізу зазначених норм дає підстави для висновку, що вказані положення закону, які регулюють спірні відносини, вимагають саме систематичної (два та більше випадків) несплати орендної плати, передбаченої договором, як підстави для розірвання договору оренди земельної ділянки, що також є істотним порушенням умов договору, оскільки позбавляє позивача можливості отримати гарантовані договором кошти за те, що його земельну ділянку використовує інша особа.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що сплата орендної плати є істотною умовою договору оренди, а позивач не отримав того, на що він розраховував при укладанні договору. Разом з тим власне факт систематичного порушення договору оренди земельної ділянки щодо сплати орендної плати є підставою для розірвання такого договору незважаючи на те, чи виплачена в подальшому заборгованість, оскільки згідно зі статтею 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Постановою Верховного Суду від 31 липня 2020 року рішення Кривоозерського районного суду Миколаївської області від 06 лютого 2019 року та постанову Миколаївського апеляційного суду від 01 квітня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 липня 2020 року у справі № 479/1073/18 (провадження № 61-8798св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90714381>

4. Спори, що виникають із трудових правовідносин

4.1. Звільнення працівника з роботи у зв'язку з його вступом на військову службу під час дії особливого періоду є незаконним та порушує встановлені державою трудово-правові гарантії збереження місця роботи і середнього заробітку

15 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Миколаївської обласної психіатричної лікарні № 2 Миколаївської обласної ради (далі – Миколаївська ОПЛ № 2), третя особа – Головне управління Державної казначейської служби України у Миколаївській області, про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що з грудня 2005 року позивач працював у медичному закладі на посаді медичної сестри, а пізніше старшої медичної сестри у відділенні з посиленням наглядом по догляду за хворими. Позивач 30 березня 2016 року звернувся до головного лікаря із заявою про його звільнення у зв'язку з прийняттям на контрактну службу. Звільнено позивача з медичного закладу на підставі наказу про звільнення від 07 квітня 2016 року.

Після проходження строкової служби у Збройних силах України позивач звернувся до суду та просив визнати незаконним і скасувати наказ про його звільнення з медичної установи, оскільки вважав, що роботодавець не врахував гарантій збереження місця роботи та середнього заробітку після його вступу на військову службу за призовом під час дії особливого періоду, що гарантовано частиною другою статті 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та частиною третьою статті 119 КЗпП України.

Суд першої інстанції поновив на роботі працівника, звільненого у зв'язку з його вступом на військову службу за контрактом до лав Збройних сил України.

Апеляційний суд скасував рішення суду та відмовив у задоволенні позову через пропуск позивачем місячного строку на звернення до суду, мотивувавши це тим, що перебування позивача на військовій службі, проходження спеціальних навчань та проживання на території військової частини, як і участь в антитерористичній операції з грудня 2017 року до березня 2018 року, не є об'єктивними перешкодами та не свідчать про відсутність можливості для вчасного оскарження свого звільнення.

Касаційний цивільний суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення районного суду, змінивши резолютивну частину з огляду на таке.

Результат аналізу частини другої статті 2 та частини другої статті 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» дає підстави для висновку, що гарантії, передбачені частинами третьою та четвертою статті 119 КЗпП України, надаються не тільки особам, які були призвані на військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, але й тим, що були прийняті на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці чи настання особливого періоду.

Суд першої інстанції правильно виходив із того, що позивач уклав контракт під час дії ситуації, що загрожує національній безпеці України, тому як військовослужбовець користується пільгами, передбаченими статтею 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та частинами третьою і четвертою статті 119 КЗпП України.

Водночас Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції про пропущення позивачем строку, визначеного статтею 233 КЗпП України.

Позивач отримав трудову книжку в січні 2017 року й тоді ж звернувся з позовом до адміністративного суду, йому було відмовлено у відкритті провадження, оскільки справа підлягала розгляду в порядку цивільного судочинства, однак вчасно повідомлено про це позивача не було, тому до місцевого суду він звернувся лише в серпні 2018 року.

Звернення до суду іншої юрисдикції не є безумовною підставою для визначення, що строк звернення до належного суду пропущено з поважних причин. Проте трудове законодавство України не містить вичерпного переліку підстав, які можливо визнати як поважні при пропуску строку звернення до суду з позовом про поновлення на роботі. Обставини пропуску строку звернення до суду встановлюються в кожному конкретному випадку залежно від обставин справи.

Верховний Суд вважає поважними наведені позивачем причини пропуску строку звернення до суду, оскільки безспірно встановлено, що він з моменту зарахування до військової частини проходив спеціальні навчання, весь час проживав на території військової частини, а після закінчення навчання брав безпосередню участь у зоні проведення АТО.

Разом із тим Верховний Суд вважає за необхідне виключити з резолютивної частини рішення суду першої інстанції вказівку про поновлення на роботі «або на іншій

рівнозначній посаді за вибором позивача», оскільки згідно з частиною першою статті 235 КЗпП України в разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір.

Постановою Верховного Суду від 15 липня 2020 року постанову Миколаївського апеляційного суду від 03 березня 2020 року скасовано й залишено в силі рішення Миколаївського районного суду Миколаївської області від 05 грудня 2019 року, виключено з резолютивної частини слова «або на іншій рівнозначній посаді за вибором позивача з 30 березня 2016 року».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2020 року у справі № 480/1449/18 (провадження № 61-6487св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90536950>

4.2. Оголошення роботодавцем догани працівнику через невиконання наказу, який втратив чинність, є неприпустимим

22 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Державного підприємства «Національні інформаційні системи» (далі – ДП «Національні інформаційні системи») про визнання незаконним та скасування наказу про притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Суди встановили, що з липня 2015 року позивач працює на посаді директора Полтавської філії ДП «Національні інформаційні системи».

Наказом ДП «Національні інформаційні системи» від 14 вересня 2016 року затверджено Інструкцію з організації охорони, пропускного та внутрішньо-об'єктового режимів Полтавської філії ДП «Національні інформаційні системи», контроль за виконанням наказу покладено на директора філії ОСОБА_1.

Наказом відповідача від 31 серпня 2017 року затверджено Інструкцію з організації охорони, пропускного та внутрішньо-об'єктового режимів Полтавської філії ДП «Національні інформаційні системи» та наказ від 14 вересня 2016 року визнано таким, що втратив чинність з дати підписання нового наказу.

Наказом ДП «Національні інформаційні системи» від 12 жовтня 2017 року за порушення трудової дисципліни, а саме: недотримання працівниками та директором вимог наказу від 14 вересня 2016 року, що призвело до відсутності контролю знаходження

працівників на робочих місцях та несумлінного виконання працівниками та директором філії своїх трудових обов'язків, ОСОБА_1 оголошено догану.

Позивачка зазначала, що наказ від 14 вересня 2016 року, за порушення якого їй було оголошено догану, взагалі на підприємстві не існує. Її не ознайомили під підпис із наказом про оголошення догани, немає доказів, які підтверджували несправність системи контролю доступу, яка встановлена в приміщенні Полтавської філії ДП «Національні інформаційні системи».

Рішенням районного суду позовні вимоги задоволено, визнано незаконним та скасовано наказ від 12 жовтня 2017 року «Про оголошення догани ОСОБА_1».

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано, ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що наказ про оголошення догани є обґрунтованим, оскільки в ньому зазначено: за які порушення накладено дисциплінарне стягнення, докази, які підтверджують вказані порушення, та міститься інформація, на підставі яких статей Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) накладено дисциплінарне стягнення.

Касаційний цивільний суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення районного суду, зазначивши таке.

Відповідно до частини першої статті 148 КЗпП України дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявлення проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення. Ознакою порушення трудової дисципліни є наявність проступку в діях або бездіяльності працівника.

Дисциплінарний проступок визначається як винне невиконання чи неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків. Складовими дисциплінарного проступку є дії (бездіяльність) працівника; порушення або неналежне виконання покладених на працівника трудових обов'язків; вина працівника; наявність причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) і порушенням або неналежним виконанням покладених на працівника трудових обов'язків. Недоведеність хоча б одного з цих елементів виключає наявність дисциплінарного проступку.

Саме на роботодавцеві лежить обов'язок надати докази фактів винного вчинення працівником дисциплінарного проступку. При обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати всі обставини, за яких вчинено

проступок. Для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності в обов'язковому порядку має бути встановлена вина як одна із важливих ознак порушення трудової дисципліни. За відсутності вини працівник не може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності.

Отже, при розгляді справ про накладення дисциплінарних стягнень за порушення трудової дисципліни судам необхідно з'ясовувати, в чому конкретно виявилось порушення, чи додержані власником або уповноваженим ним органом передбачені статтями 147 – 149 КЗпП України правила і порядок застосування дисциплінарного стягнення, зокрема, чи враховані обставини, за яких вчинено проступок.

Для правомірного накладення дисциплінарного стягнення роботодавцем необхідна наявність сукупності таких умов: порушення має стосуватися лише тих обов'язків, які є складовими трудової функції працівника чи впливають з правил внутрішнього трудового розпорядку. Невиконання чи неналежне виконання працівником трудових обов'язків має бути винним, скоєним без поважних причин умисно або з необережності.

Наказ ДП «Національні інформаційні системи» від 12 жовтня 2017 року «Про оголошення догани ОСОБА_1» прийнятий через недотримання позивачем вимог наказу від 14 вересня 2016 року «Про затвердження Інструкції з організації охорони, пропускного та внутрішньо-об'єктового режимів», який втратив чинність. Тому суд першої інстанції дійшов правильного висновку про задоволення позову, оскільки оголошення догани на підставі наказу, який втратив чинність, є неприпустимим.

Наказ про накладення на позивача дисциплінарного стягнення не відповідає вимогам трудового законодавства, зокрема у ньому не зазначено, коли мало місце і в чому конкретно полягає порушення позивачем трудових обов'язків.

Постановою Верховного Суду від 22 липня 2020 року постанову Апеляційного суду Полтавської області від 17 травня 2018 року скасовано, рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 21 лютого 2018 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 липня 2020 року у справі № 554/9493/17 (провадження № 61-38286св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90591458>

5. Справи у справах, що виникають із договорів банківського вкладу та банківського рахунка

5.1. Право клієнта на розірвання договору банківського рахунка в односторонньому порядку безумовне: посилання на те, що в цьому випадку необхідно дотримуватись вимог частини другої статті 651 ЦК України і встановлювати істотність порушення договору другою стороною, є помилковим

23 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Публічного акціонерного товариства комерційного банку (далі – ПАТ КБ) «Приватбанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором та за зустрічним позовом ОСОБА_1 до ПАТ КБ «Приватбанк» про розірвання угоди про надання кредиту та розірвання договору банківського рахунка.

Суди встановили, що 13 вересня 2007 року між ПАТ КБ «Приватбанк» і ОСОБА_1 укладено кредитний договір, згідно з яким відповідачка отримала кредит у розмірі 2 000,00 доларів США у вигляді встановленого кредитного ліміту на платіжну картку зі сплатою відсотків за користування кредитом у розмірі 19,20 % на рік на суму залишку заборгованості за кредитом. ОСОБА_1 підтвердила свою згоду на укладення договору шляхом підписання заяви разом з Умовами та правилами надання банківських послуг, Правилами користування платіжною карткою та Тарифами банку.

Змінюючи рішення суду першої інстанції в частині мотивів відмови ПАТ КБ «Приватбанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором і в частині мотивів задоволення зустрічного позову ОСОБА_1 до ПАТ КБ «Приватбанк» про розірвання угоди щодо надання кредиту та договору банківського рахунка, апеляційний суд дійшов висновку, що зобов'язання ОСОБА_1 за кредитним договором від 13 вересня 2007 року припинились 25 червня 2011 року, отже, підстав для стягнення з відповідача заборгованості немає. Тому суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про розірвання договору банківського рахунку за банківською карткою «GoldCard» від 13 вересня 2007 року на підставі статті 1075 ЦК України.

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду погодилась із висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Звернення з позовом про дострокове стягнення кредиту незалежно від способу такого стягнення змінює порядок, умови і строк дії кредитного договору; на час звернення з таким позовом вважається, що настав строк виконання договору в повному обсязі; рішення суду про стягнення заборгованості чи звернення стягнення на заставлене майно засвідчує такі зміни; наявність судового рішення про дострокове задоволення

вимог кредитора щодо всієї суми заборгованості, яке боржник виконав не в повному обсязі, не є підставою для нарахування процентів та пені за кредитним договором, який у цій частині змінений кредитором, що засвідчено в судовому рішенні.

Встановлено, що зобов'язання ОСОБА_1 припинене його повним виконанням на підставі заочного рішення міського суду, яке було прийняте в червні 2011 року у справі за позовом ПАТ КБ «Приватбанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором, тому немає підстав для стягнення з ОСОБА_1 на користь банку заборгованості, яка була сплачена у межах виконавчого провадження з виконання вказаного рішення.

Щодо зустрічного позову ОСОБА_1 Касаційний цивільний суд зазначив таке.

Відповідно до статті 1075 ЦК України договір банківського рахунка розривається за заявою клієнта у будь-який час. Залишок грошових коштів на рахунку видається клієнтові або за його вказівкою перераховується на інший рахунок в строки і в порядку, що встановлені банківськими правилами.

Інструкцією № 492 про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів передбачено, що закриття поточного рахунка за бажанням клієнта здійснюється на підставі його заяви про закриття поточного рахунка, складеної в довільній формі із зазначенням таких обов'язкових реквізитів: найменування банку; найменування (прізвища, ім'я, по батькові), коду за ЄДРПОУ (реєстраційного номера облікової картки) власника рахунка; номера рахунка, який закривається; дати складання заяви.

Заява про закриття поточного рахунка фізичної особи, у тому числі фізичної особи – підприємця, підписується власником рахунка або уповноваженою ним особою. Заява про закриття поточного рахунка фізичної особи – підприємця засвідчується відбитком печатки (за наявності). Отже, відкритий клієнтом картковий рахунок повинен бути закритий за заявою клієнта в будь-який час у порядку, передбаченому вказаними нормами.

Право клієнта на розірвання договору банківського рахунка в односторонньому порядку безумовне. Посилання заявника на те, що в цьому випадку необхідно дотримуватися вимог частини другої статті 651 ЦК України і встановлювати істотність порушення договору другою стороною є помилковим.

Ухвалюючи рішення про задоволення зустрічного позову ОСОБА_1, суди попередніх інстанцій правильно виходили із того, що ОСОБА_1 неодноразово зверталася до банку із заявами про закриття банківського рахунка – картки «GoldCard», які були залишені без належного реагування, тому є підстави для задоволення зустрічного позову на підставі статті 1075 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 23 липня 2020 року постанову Апеляційного суду Одеської області від 18 жовтня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2020 року у справі № 519/875/14-ц (провадження № 61-47197св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90563045>

5.2. Несвоєчасне і неповне зарахування банківською установою коштів, внесених позичальником для погашення заборгованості за кредитним договором, є підставою для застосування відповідальності, передбаченою статтею 625 ЦК України

01 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (далі – ПАТ «Ощадбанк») про стягнення збитків та відшкодування моральної шкоди.

Суди встановили, що у квітні 2012 року між ОСОБА_1 та ПАТ «Ощадбанк» укладено договір про іпотечний кредит, за умовами якого банк надав, а позичальниця отримала грошові кошти у сумі 650 000,00 грн на 20 років на придбання житлового будинку та земельної ділянки. На забезпечення виконання зобов'язань за цим договором між банком та ОСОБА_2 укладено договір поруки, за умовами якого ОСОБА_2 зобов'язався відповідати за повне виконання ОСОБА_1 умов договору про іпотечний кредит.

29 листопада 2012 року позивачка здійснила платіж у розмірі 36 774,50 грн, але банк зарахував у рахунок погашення заборгованості лише 15000 грн. У зв'язку з незгодою щодо незарахування банком суми коштів у повному розмірі, які були внесені, позичальниця звернулася до суду за захистом своїх порушених прав. Після зобов'язання на підставі преюдиційного рішення Дніпровського районного суду м. Херсона від 04 лютого 2014 року банк у березні 2014 року зарахував на рахунок погашення боргу позивачки решту внесених нею коштів у розмірі 21 774,50 грн.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову про стягнення збитків та відшкодування моральної шкоди, оскільки спірну суму банк зарахував, хоча й після набрання рішенням Дніпровського районного суду м. Херсона від 04 лютого 2014 року законної сили.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилася з висновками попередніх судів з огляду на таке.

Відповідно до частини другої статті 1068 ЦК України банк зобов'язаний зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не встановлений договором банківського рахунка або законом.

Згідно зі статтею 1073 ЦК України у разі несвоєчасного зарахування на рахунок грошових коштів, що надійшли клієнтові, їх безпідставного списання банком з рахунка клієнта або порушення банком розпорядження клієнта про перерахування грошових коштів з його рахунка банк повинен негайно після виявлення порушення зарахувати відповідну суму на рахунок клієнта або належного отримувача, сплатити проценти та відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено законом.

Частиною першою статті 623 ЦК України передбачено, що боржник, який порушив зобов'язання, має відшкодувати кредиторів завдані цим збитки. Відповідно до частини другої статті 625 цього Кодексу боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Таким чином, суди попередніх інстанцій не надали належної правової оцінки тому, що протягом певного періоду часу банк безпідставно користувався сумою грошових коштів у розмірі 21 774,50 грн, які належать позичальниці, при повному погашенні кредиту, тому на підставі частини другої статті 625 ЦК України банк має сплатити суму за прострочення виконання грошового зобов'язання на користь позичальника.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року рішення Херсонського міського суду Херсонської області від 05 грудня 2017 року та постанову Апеляційного суду Херсонської області від 06 червня 2018 року скасовано. Позов ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до ПАТ «Ощадбанк» про стягнення збитків, заподіяних несвоєчасним зарахуванням коштів, відшкодування моральної шкоди задоволено частково, стягнуто з ПАТ «Ощадбанк» на

користь ОСОБА_1 та ОСОБА_2 збитки у розмірі 6 272,10 грн, стягнуто на користь Державного бюджету України 278,86 грн.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 666/6436/15-ц (провадження № 61-39955св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90202449>

6. Спори, що виникають з питань застосування обмежувального припису

6.1. Видача обмежувального припису є обов'язковою в разі доказово обґрунтованого постійного використання у безпосередньому спілкуванні або переписці з колишнім чоловіком/дружиною та дітьми погроз, у тому числі фізичною розправою, вживанням щодо них ненормативної лексики, образ та приниження, які кваліфікуються як домашнє насильство у формі психологічного насильства

13 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув в порядку письмового провадження справу за заявою ОСОБА_1, у якій вона просила видати обмежувальний припис терміново на 6 місяців, яким заборонити колишньому чоловіку ОСОБА_2 вести листування й телефонні переговори та у будь-який спосіб спілкуватися або контактувати через інші засоби зв'язку з нею та постраждалою дитиною ОСОБА_3 особисто і через третіх осіб та зобов'язати заінтересовану особу пройти відповідну програму для кривдників на строк до 12 місяців.

Суди встановили, що з 2007 до 2012 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, у якому народився син ОСОБА_3.

У липні 2015 року заявник зареєструвала шлюб з ОСОБА_8, з часу реєстрації шлюбу проживає з теперішнім чоловіком, сином та дитиною, народженою у другому шлюбі в Словацькій Республіці.

10 серпня 2015 року між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 укладено нотаріально посвідчений договір, яким сторони визначили місце проживання дитини з матір'ю та узгодили участь батька у вихованні дитини.

Згідно зі скриншотами повідомлень з телефону та планшету, роздруківкою переписки з Viber ОСОБА_2 тривалий час систематично вів із заявником перемовини з приводу організації побачень із сином, висловлював погрози розправи, в тому числі фізичної, ображав та принижував заявника і її близьких, застосовував нецензурну та іншу неприйнятну лексику.

Рішенням районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, позов задоволено частково, встановлено такі заходи тимчасового обмеження прав батька терміном на 6 місяців: заборонено вести листування, телефонні переговори та у будь-який спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з колишньою дружиною та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

Суди дійшли висновку, що видача обмежувального припису повинна забезпечити дієвий, ефективний та невідкладний захист заявника і дитини від домашнього насильства, буде сприяти недопущенню повторних випадків такого насильства, а інтереси жертв домашнього насильства у цій конкретній ситуації переважають над інтересами кривдника, який упродовж дії припису буде позбавлений права на спілкування з дитиною.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно з пунктами 3, 4, 14 та 17 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Пунктом 7 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено, що обмежувальний припис стосовно кривдника – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

У пункті 9 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що оцінка ризиків – це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи.

Суди під час вирішення питання щодо видачі обмежувального припису мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав

та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

На підтвердження заявлених вимог заявниця надала скриншоти повідомлень з телефону та планшету, роздруківки з Viber. Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, визнав належними та допустимими доказами, які досліджені судами у їх сукупності та яким надано належну правову оцінку.

Суд правильно встановив, що зміст конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які ОСОБА_2 застосовував у переписці з колишньою дружиною та малолітнім сином, слід кваліфікувати як домашнє насильство у формі психологічного насильства, що небезпідставно викликає у заявниці побоювання за свою безпеку та безпеку своїх рідних і завдає шкоди насамперед психічному здоров'ю малолітнього сина сторін. Суд обґрунтовано заборонив ОСОБА_2 вести листування, телефонні переговори та у будь-який спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку із заявницею та постраждалою дитиною ОСОБА_3 особисто і через третіх осіб.

Постановою Верховного Суду від 13 липня 2020 року рішення Дарницького районного суду м. Києва від 03 липня 2019 року та постанову Київський апеляційного суду від 14 листопада 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 липня 2020 року у справі № 753/10840/19 (провадження № 61-22727св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>

7. Справи, що виникають із страхових правовідносин

7.1. Порушення страхувальником визначеного договором страхування строку подання документів, що стосуються страхового випадку, не є порушенням визначеного договором строку повідомлення про настання страхового випадку

29 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження

справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Європейський страховий альянс» (далі – ПрАТ «Європейський страховий альянс»), в якому просив стягнути з відповідача на його користь суму в розмірі 331 200,00 грн.

Суд установив, що між сторонами укладено договір страхування транспортного засобу на суму 368 000 грн.

Зі змісту листа з відділу поліції на звернення позивача 30 листопада 2015 року встановлено, що транспортний засіб 08 листопада 2015 року було викрадено, що підтверджується показами свідків.

ОСОБА_1 відмовлено у виплаті страхової виплати за його заявою від 10 листопада 2015 року через порушення умов договору, а саме непередання страховику двох оригінальних ключів від автомобіля після його викрадення.

Рішенням міськрайонного суду в задоволенні позову відмовлено, оскільки позивач порушив умови зберігання транспортного засобу та не передав страховій компанії повний комплект ключів від автомобіля, а тому відмова страховика є правомірною. Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду скасовано в частині стягнення судового збору. У решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Суди попередніх інстанцій виходили з того, що відповідно до підпункту 4.3.6 та пункту 4.5 договору страховик має право відмовити у виплаті страхового відшкодування у випадках, передбачених цим договором або чинним законодавством України, оскільки страховик не несе відповідальності за випадками «викрадення», при порушенні умов зберігання транспортного засобу, обумовлених договором страхування, і в разі ненадання повних двох комплектів ключів від застрахованого автомобіля.

Однак положення статей 11, 525, 526, 629 ЦК України дають підстави для висновку, що договір є обов'язковим для виконання сторонами, одностороння відмова від виконання умов договору не допускається.

З урахуванням змісту статті 979 ЦК України та статті 16 Закону України «Про страхування» у разі настання страхового випадку страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування, а інші умови договору страхування є підставою для відмови у виплаті лише в тому разі, якщо таке порушення положень договору страхувальником перешкоджало страховику переконатись, що ця подія є страховим випадком, і має

оцінюватись судом в кожному конкретному випадку. Наприклад, несвоєчасне повідомлення страхувальником страховика без поважних на те причин про настання страхового випадку (пункт 5 частини першої статті 989 ЦК України, пункт 5 частини першої статті 991 ЦК України) може бути підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування у тому разі, якщо воно позбавило страховика можливості дізнатися, чи є ця подія страховим випадком. При цьому порушення страхувальником визначеного договором страхування строку подання документів, що стосуються страхового випадку, не є порушенням визначеного договором строку повідомлення про настання страхового випадку.

Позивач у передбачений договором строк повідомив про настання страхового випадку, але не надав усіх документів, що стосувалися страхового випадку, та повідомив страхову компанію, що на момент подання заяви до відповідача (10 листопада 2015 року) в нього не було ключів запалення та свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу у зв'язку з тим, що вони були вилучені та долучені до матеріалів кримінального провадження. Апеляційний суд не перевіряв, чи може бути зазначене підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування за умови, що це не позбавило страховика можливості дізнатися, чи є ця подія страховим випадком. Також суд не перевіряв твердження позивача про те, що автомобіль він придбав у фізичної особи з одним комплектом ключів і саме такий автомобіль було застраховано страховиком, не звернув уваги на те, що пунктом 6.2.2 договору передбачене передання «повного комплекту оригінальних ключів» та не зазначено, скільки конкретно їх повинно бути, не перевіряв висновку суду першої інстанції щодо обов'язкової наявності саме двох оригінальних ключів від транспортного засобу у страхувальника. Вказуючи на обґрунтованість відмови страхової компанії щодо виплати страхового відшкодування з посиланням на неналежне зберігання транспортного засобу (не в гаражі або на стоянці), суд не звернув уваги на те, що автомобіль було викрадено у проміжок часу з 20:00 до 21:00, що підтверджується листом відділу поліції, а згідно з умовами договору (пункт 3.5) автомобіль не повинен зберігатися у такий проміжок часу на стоянці чи гаражі. Тому висновки апеляційного суду про те, що позивач згідно з пунктом 4.2.3 протягом трьох днів мав повідомити страховика про зміну обставин, що впливають на збільшення ступеня ризику, неправильні.

Постановою Верховного Суду від 29 липня 2020 року постанову Одеського апеляційного суду від 04 квітня 2019 року в частині вирішення позовних вимог ОСОБА_1 до ПрАТ «Європейський страховий альянс» про стягнення страхового відшкодування скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 липня 2020 року у справі № 500/1286/17 (провадження № 61-9079св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90677287>

8. Справи, що стосуються порушень Правил користування електроенергією

8.1. Правила статті 1193 ЦК України щодо можливості зменшення розміру відшкодування шкоди не поширюються на відносини щодо позаоблікового використання електричної енергії, оскільки такі відносини не є деліктними, а полягають у порушенні укладеного між сторонами договору про користування електричною енергією

15 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Відкритого акціонерного товариства «Запоріжжяобленерго» (далі – ВАТ «Запоріжжяобленерго»), правонаступником якого є Публічне акціонерне товариство «Запоріжжяобленерго» (далі – ПАТ «Запоріжжяобленерго»), до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення вартості необлікованої електричної енергії.

Суди встановили, що відповідачі є споживачами електричної енергії, яка постачається ВАТ «Запоріжжяобленерго» на підставі договору про користування електроенергією та відкритого особового рахунка.

Відповідно до акта ВАТ «Запоріжжяобленерго» за результатами перевірки дотримання відповідачами Правил користування електричною енергією для населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 1999 року № 1357 (далі – Правила), встановлено самовільне підключення електроустановки до електромережі енергопостачальника поза приладом обліку, безоблікове споживання електроенергії, що є порушенням пункту 48 Правил, ОСОБА_2 від підписання акта та внесення зауважень до нього відмовилась, копію акта направлено їй поштою.

06 січня 2016 року комісія ВАТ «Запоріжжяобленерго» у присутності ОСОБА_2 розглянула акт про порушення Правил, дійшла висновку про причетність відповідачів до порушення та здійснення безоблікового підключення до електромережі; затвердила розрахунок обсягу та вартості необлікованої електроенергії за період з 01 грудня 2014 року до 30 листопада 2015 року в сумі 11 819,79 грн.

Рішенням районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позов задоволено частково, стягнуто солідарно з відповідачів на користь позивача вартість необлікованої електроенергії в сумі 1 500,00 грн, у решті позову відмовлено.

Своє рішення суд першої інстанції мотивував тим, що підключення електроустановки відбувалося в помешканні відповідачів, що неможливо без доступу до будинку та без відома і згоди відповідачів; порушення було виявлено та продемонстровано в присутності ОСОБА_2, тому відповідальність за виявлене порушення мають нести саме відповідачі. Суд дійшов висновку про зменшення розміру відшкодування шкоди, оскільки заявлена до стягнення сума для відповідачів з урахуванням їх майнового стану є надвеликою, її стягнення суперечить принципам розумності та справедливості, а з урахуванням віку відповідачів може унеможливити виконання судового рішення.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відносини щодо постачання фізичним особам електричної енергії регулюються статтею 714 ЦК України, Законом України «Про електроенергетику» (далі – Закон), Правилами та Методикою визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженою постановою Національної комісії регулювання електроенергетики від 04.05.2006 N 562 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 04 липня 2006 року за N 782/12656 (зі змінами) (далі – Методика).

Частиною четвертою статті 26 Закону передбачено, що споживач електроенергії несе відповідальність згідно із законодавством за порушення умов договору та Правил.

У пункті 48 Правил зазначено, що споживач несе відповідальність згідно із законодавством за порушення правил, розкрадання електричної енергії у разі самовільного підключення до електромереж і споживання електричної енергії без засобів обліку.

Відповідно до підпункту «б» пункту 3.3 Методики у разі самовільного підключення споживачем електроустановок, струмоприймачів або проводів до електричних мереж енергопостачальника – із дня набуття споживачем права власності на електроустановку чи права користування електроустановкою або із дня здійснення останньої технічної перевірки електричної мережі, до якої було здійснене самовільне підключення, але не більше сумарної кількості днів за дванадцять календарних місяців, що передували дню виявлення порушення, та до дня усунення порушення.

Суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що відповідачі безобліково споживали електричну енергію шляхом підключення електропроводів до

електричних мереж енергопостачальника, чим порушили норми чинного законодавства України.

Разом з тим, ухвалюючи рішення про часткове задоволення позову, суд першої інстанції, з рішенням якого погодився суд апеляційної інстанції, безпідставно зменшив розмір відшкодування завданої товариству шкоди з 11 819,79 грн до 1 500,00 грн, керуючись частиною четвертою статті 1193 ЦК України.

Стаття 1193 ЦК України є загальною нормою, якою встановлюються підстави звільнення від відповідальності за завдання позадоговірної шкоди та підстави зменшення відповідальності порівняно із загальним розміром відшкодування шкоди в повному обсязі.

Відповідно до частини четвертої статті 1193 ЦК України суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, залежно від її матеріального становища, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину.

Оскільки відносини щодо позаоблікового використання електричної енергії не є деліктними, а полягають у порушенні укладеного між сторонами договору про користування електричною енергією, то правила статті 1193 ЦК України щодо можливості зменшення розміру відшкодування шкоди на них не поширюються.

За таких обставин суди попередніх інстанцій неправильно застосували до спірних правовідносин вказану норму матеріального права, у зв'язку з чим необґрунтовано зменшили розмір відшкодування завданих збитків.

Враховуючи, що договір про користування електроенергією від 17 січня 2014 року укладений з ОСОБА_1, тому немає підстав для солідарного стягнення вартості необлікованої електроенергії з обох відповідачів, Касаційний цивільний суд позов задовольнив частково та стягнув з ОСОБА_1 на користь ПАТ «Запоріжжяобленерго» вартість необлікованої електроенергії в сумі 11 819,79 грн, а в частині вимог до ОСОБА_2 відмовив.

Постановою Верховного Суду від 15 липня 2020 року рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 17 серпня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 30 листопада 2017 року скасовано, ухвалено нове рішення, яким позов задоволено частково, стягнуто з ОСОБА_1 на користь ПАТ «Запоріжжяобленерго» 11 819,79 грн вартості необлікованої електроенергії.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2020 року у справі № 336/5035/16-ц (провадження № 61-930св18) можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90591177>

9. Спори, що виникають із виконання судових рішень

9.1. Дії державного виконавця у виконавчому провадженні, які не стосуються правил проведення електронних торгів, мають самостійний спосіб оскарження і не можуть бути підставою для визнання електронних торгів недійсними

08 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до центрального відділу державної виконавчої служби м. Дніпра Головного територіального управління юстиції в Дніпропетровській області (далі – Центральний ВДВС м. Дніпра ГТЮУ в Дніпропетровській області), Державного підприємства «СЕТАМ» в особі Дніпропетровської філії (далі – ДП «СЕТАМ»), ОСОБА_2, приватного нотаріуса Дніпровського міського нотаріального округу Мазуренка С. В., третя особа – Публічне акціонерне товариство «Укрсоцбанк» (далі – ПАТ «Укрсоцбанк»), про визнання електронних торгів недійсними, визнання незаконним та скасування свідоцтва, визнання протиправним та скасування рішення.

Позивач вказував, що на підставі договору дарування від 10 жовтня 2005 року він є власником 22/100 частин домоволодіння. У березні 2007 року він отримав державний акт про право власності на земельну ділянку площею 0,058 га, частина вказаної земельної ділянки не виділена в окрему земельну ділянку і їй не присвоєно окремого кадастрового номера. Також позивач посилався на те, що з 07 червня 2010 року у домоволодінні був зареєстрований та мешкав його малолітній син ОСОБА_5.

Суди встановили, що постановою державного виконавця Центрального ВДВС в м. Дніпрі ГТЮУ в Дніпропетровській області від 07 жовтня 2015 року було відкрито виконавче провадження з виконання виконавчого листа, виданого 14 серпня 2015 року Кіровським районним судом м. Дніпропетровська, про стягнення з позивача на користь ПАТ «Укрсоцбанк» заборгованості за кредитним договором у сумі 210 403,04 грн.

Цього ж дня державний виконавець прийняв постанову про накладення арешту на все майно, що належить боржнику, в межах суми стягнення. Постановою від 16 червня 2017 року описано та арештоване належне боржнику на праві власності майно – 22/100 частини домоволодіння.

За наслідками проведення 19 вересня 2017 року повторних електронних торгів переможцем було визначено ОСОБА_2, йому в листопаді 2017 року нотаріально

посвідчено та видано свідоцтво про право власності на 22/100 частину домоволодіння боржника, цього ж дня проведено державну реєстрацію права власності.

Ухвалою районного суду від 28 вересня 2017 року, яка набрала законної сили, відмовлено у задоволенні скарги позивача на дії та бездіяльність державного виконавця Центрального ВДВС в м. Дніпрі ГТУЮ в Дніпропетровській області при виконанні виконавчого листа про стягнення з ОСОБА_1 на користь ПАТ «Укрсоцбанк» заборгованості у сумі 210 403,04 грн.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. Судові рішення мотивовано тим, що за договором дарування позивач прийняв у дар 22/100 частину домоволодіння. Таким чином, зазначення в заявці на реалізацію майна – квартири № 2 як складової частки боржника у домоволодінні не свідчить про порушення прав позивача та вимог Порядку реалізації арештованого майна, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29 вересня 2016 року №2831/15, як не свідчить про порушення прав позивача й зміна розміру частки іншого співвласника домоволодіння. Судди вказували, що незазначення в заявці на реалізацію майна з прилюдних торгів відомостей про земельну ділянку не вплинуло на права позивача та не призвело до порушення процедури і порядку проведення електронних торгів. Зауважували, що у спірному майні дитина не зареєстрована, а тому згоди органу опіки та піклування на відчуження домоволодіння не вимагалось.

З таким висновком судів попередніх інстанцій Касаційний цивільний суд погодився з огляду на таке.

Правова природа продажу майна з публічних торгів дає підстави для можливості визнання торгів недійсними за правилами визнання недійсними правочинів, зокрема на підставі норм цивільного законодавства (статей 203, 215 ЦК України) про недійсність правочину як такого, що не відповідає вимогам закону, у разі невиконання вимог щодо процедури, порядку проведення торгів, передбачених Порядком реалізації арештованого майна, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 29 вересня 2016 року № 2831/5 (далі – Порядок).

Згідно з Порядком електронні торги – продаж майна за принципом аукціону засобами системи електронних торгів через вебсайт, за яким його власником стає учасник, який під час торгів запропонував за нього найвищу ціну.

Відповідно до пунктів 3, 4 розділу II Порядку виконавець у строк не пізніше п'яти робочих днів після ознайомлення з результатами визначення вартості чи оцінки арештованого майна готує проект заявки на реалізацію арештованого майна, який містить інформацію, передбачену абзацами третім – шістнадцятим пункту 2 цього розділу.

Державний виконавець направляє заявку на реалізацію арештованого майна начальнику відділу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований, для підписання та передачі Організатору.

ДП «СЕТАМ» розміщує інформацію в системі електронних торгів виключно на підставі документів, наданих відповідним органом державної виконавчої служби. Обов'язок організатора торгів перевіряти законність дій державного виконавця щодо передання майна на реалізацію та достовірність інформації, зазначеної у заявці на реалізацію арештованого майна, у тому числі наявність рішень щодо заборони органу ДВС вчиняти дії по виконанню виконавчого провадження, чинним законодавством не передбачений.

Державний виконавець здійснює лише підготовчі дії з метою проведення електронних торгів, а самі електронні торги з реалізації рухомого майна організовує і проводить організатор електронних торгів.

Дії державного виконавця у виконавчому провадженні, які не стосуються правил проведення електронних торгів, мають самостійний спосіб оскарження і не можуть бути підставою для визнання електронних торгів недійсними.

Оскільки позивач не посилається на будь-які порушення організатором торгів норм Порядку, а обґрунтовує свої вимоги діями державного виконавця, які мають самостійний спосіб оскарження, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для визнання електронних торгів недійсними.

Крім того, суд першої інстанції дав належну правову оцінку тому, що відповідно до наданих державним виконавцем до відзиву відповідей на запит виконавця з управління паспортної роботи, громадянства та реєстрації фізичних осіб ГУМВС України, а також з департаменту адміністративних послуг та дозвільних процедур міської ради від 07 серпня 2017 року дитина – ОСОБА_5 зареєстрованою у домоволодінні не значиться. Також не вирішення питання про землю під час продажу майна не впливає на чинність торгів щодо квартири, оскільки не є підставою для визнання торгів недійсними на підставі статей 203, 215 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 08 липня 2020 року рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 28 серпня 2018 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 05 грудня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 липня 2020 року у справі № 201/18443/17 (провадження № 61-530св19) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90536927>

10. Спори, що виникають із відшкодування шкоди

10.1. Належним та ефективним способом захисту права власності на майно, яке було незаконно конфісковане і продане з аукціону, є позовна вимога його власника про відшкодування шкоди, завданої внаслідок такої конфіскації

22 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Державної казначейської служби України, Житомирської митниці Державної фіскальної служби України, Головного територіального управління юстиції у Житомирській області, Житомирського районного відділу Державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Житомирській області про відшкодування шкоди, завданої незаконною конфіскацією майна.

Суди встановили, що внаслідок протиправної конфіскації майна – автомобіля марки Renault Premium 420, реєстраційний номер НОМЕР_1, та причіпу Schmits SK024, реєстраційний номер НОМЕР_2, яка відбулась на підставі постанови Богунського районного суду м. Житомира, скасованої в подальшому постановою Апеляційного суду Житомирської області, ОСОБА_1 як власнику майна завдано шкоди, яку він просив відшкодувати.

Задовольняючи позов, районний суд, з висновком якого погодився й апеляційний суд, виходив із того, що внаслідок судового рішення, а в подальшому – дій державної виконавчої служби на виконання відповідної постанови, позивачу завдано майнової шкоди, розмір якої необхідно визначати з урахуванням статті 1192 ЦК України, а також пункту 2 статті 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Верховний Суд, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив, що позивачеві внаслідок незаконної конфіскації належних йому транспортних засобів

завдано майнової шкоди в розмірі вартості конфіскованого майна, оскільки на момент ухвалення судового рішення про скасування постанови суду про накладення адміністративного стягнення конфісковані транспортні засоби були реалізовані в результаті проведення електронних торгів.

Суд правильно визначив, що обраний позивачем спосіб захисту порушеного права є найбільш ефективним, оскільки судовим рішенням апеляційного суду в іншій справі у задоволенні позову власника транспортних засобів про визнання електронних торгів недійсними відмовлено. Під час розгляду цієї справи суд апеляційної інстанції визначив, що позивач обрав неналежний спосіб захисту.

Оскільки належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, заподіяної органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава як учасник цивільних відносин, незалежно від вини цих осіб чи органів, необґрунтованими є доводи касаційної скарги про відсутність підстав для стягнення коштів із посиланням на те, що Державна казначейська служба України не вчиняла будь-яких протиправних дій стосовно позивача.

Держава бере участь у справі як відповідач через відповідні органи державної влади, зазвичай – орган, діями якого заподіяну шкоди. Орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, може бути відповідачем у такій категорії справ. Водночас залучення або ж незалучення до участі в таких категоріях спорів Державної казначейської служби України чи її територіального органу не впливає на правильність визначення належного відповідача у справі, оскільки Державна казначейська служба України чи її територіальний орган не є тим суб'єктом, який порушив права чи інтереси позивача. Постановою Верховного Суду від 22 липня 2020 року рішення Богунського районного суду м. Житомира від 06 листопада 2019 року та постанову Житомирського апеляційного суду від 04 березня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 липня 2020 року у справі № 295/711/19 (провадження № 61-5855св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90591305>

11. Питання процесуального права

11.1. Звернення до суду приватного/державного виконавця з поданням про звернення стягнення на майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, у тому самому виконавчому провадженні, щодо того

самого об'єкта нерухомого майна, проте з інших правових підстав та з додаванням нових доказів, підлягає негайному розгляду без відкриття нового провадження у справі

01 липня 2020 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за поданням приватного виконавця виконавчого округу Миколаївської області про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, та просив звернути стягнення на житловий будинок АДРЕСА_1, який належить боржнику ОСОБА_1, але право власності на який нею не зареєстровано у встановленому законом порядку.

Суди встановили, що у заявника перебуває провадження з примусового виконання виконавчого листа, виданого на виконання судового рішення про стягнення з боржника на користь банку 456 281,00 грн.

За даними бюро технічної інвентаризації, ОСОБА_1 є власником будинку, однак свідомо не зареєстрував право власності на нього в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно з метою унеможливити звернення стягнення на вказане майно.

Відмовляючи у відкритті провадження за цим поданням, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що воно є аналогічним з поданням приватного виконавця, за наслідками розгляду якого було відмовлено у відкритті провадження. При цьому суд послався на пункт другий частини першої статті 186 ЦПК України.

Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду скасував судові рішення та передав справу на розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Приватний виконавець цього разу звернувся до суду із поданням про звернення стягнення на майно боржника у тому самому виконавчому провадженні щодо того самого об'єкта нерухомого майна, проте з інших правових підстав, з додаванням нових доказів, а тому висновки про те, що немає підстав для розгляду нового подання виконавця, є помилковими.

Верховний Суд зазначив, що формалізм у процесі є позитивним і необхідним явищем, оскільки забезпечує чітке дотримання судами процесу, проте надмірний формалізм заважає практичному та ефективному доступу до суду, не сприяє правовій визначеності, належному здійсненню правосуддя, у тому числі виконанню судового рішення та є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод. Виконання судових рішень у цивільних справах є складовою права на справедливий суд та однією з процесуальних гарантій доступу до суду, що передбачено зазначеною статтею Конвенції.

Розгляд процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень, є триваючими правовідносинами до тих пір, поки судове рішення не буде виконане в порядку, передбаченому законом. Тому державний/приватний виконавець має право звертатися до суду з відповідним поданням, направленим на виконання статті 129 Конституції України щодо обов'язковості судового рішення, стільки разів, скільки для цього необхідно, щоб виконати судове рішення. Проте це не мають бути тотожні та аналогічні подання (заяви), які вже судом вирішені.

При цьому згідно з частиною одинадцятою статті 440 ЦПК України суд негайно розглядає подання державного/приватного виконавця без повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

Розгляд процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), є виконанням судових рішень як прикінцевого етапу в процесі реалізації захисту цивільних прав.

Виконання судових рішень у цивільних справах є складовою права на справедливий суд та однією з процесуальних гарантій доступу до суду, що передбачено статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Заява (подання державного/приватного виконавця) з процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах, зокрема, про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, підлягає негайному розгляду без відкриття провадження у справі.

Постановою Верховного Суду від 01 липня 2020 року ухвалу Корабельного районного м. Николаєва від 01 жовтня 2019 року та постанову Миколаївського апеляційного суду від 13 листопада 2019 року скасовано, справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 488/3753/17-ц (провадження № 61-17011сво19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90202506>

11.2. Цивільним процесуальним законодавством не передбачено покладання на третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, будь-яких матеріально-правових обов'язків, а також установлювати чи захищати їх права

15 липня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору: ОСОБА_3, Корабельний районний у м. Херсоні відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Херсонській області (далі – Корабельний районний у м. Херсоні ВДРАЦС), в якому просила визнати ОСОБА_2 батьком дитини - ОСОБА_4; виключити з актового запису про народження ОСОБА_4 від 11 серпня 2017 року № 600 відомості про ОСОБА_3 як батька дитини; внести зміни до актового запису про народження ОСОБА_4 від 11 серпня 2017 року № 600, зазначивши в графі «батько» ОСОБА_2», вказавши прізвище дитини «ОСОБА_5», по-батькові «ОСОБА_6» та в графі «матір» – прізвище матері «ОСОБА_5».

Мати просила суд визнати батьком дитини теперішнього її чоловіка замість колишнього, оскільки того було записано у свідоцтві про народження дитини батьком тому, що дитина народилася до спливу 10 місяців після припинення попереднього шлюбу позивачки (стаття 122 СК України).

Місцевий суд задовольнив позов, урахувавши, зокрема, визнання теперішнім чоловіком позивачки факту, що він біологічний батько дитини.

Апеляційний суд це рішення скасував та відмовив у задоволенні позову, оскільки колишнього чоловіка позивачки, який записаний батьком дитини, не було залучено до участі у справі як відповідача.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду залишив без змін рішення апеляційного суду, вказавши таке.

Згідно з частиною третьою статті 122 СК України подружжя, а також жінка та чоловік, шлюб між якими припинено, у разі народження дитини до спливу 10 місяців після припинення їх шлюбу, мають право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка (колишнього чоловіка) батьком дитини. Така вимога може бути задоволена лише у разі подання іншою особою та матір'ю дитини заяви про визнання батьківства.

Визначення походження дитини від батька за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, регулюється статтею 126 СК України. Зокрема, в частині першій цієї статті зазначено, що походження дитини від батька визначається за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою.

Згідно зі статтею 128 СК України за відсутності вищезгаданої заяви батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду.

Відповідно до частини першої статті 138 СК України жінці, яка народила дитину у шлюбі, надано право оспорити батьківство свого чоловіка, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька дитини з актового запису про народження дитини.

Така вимога матері, згідно з частиною другою цієї статті, може бути задоволена лише у разі подання іншою особою заяви про своє батьківство.

Апеляційний суд встановив відсутність у справі відомостей щодо подання теперішнім чоловіком позивачки заяви про своє батьківство. А згідно зі змістом його апеляційної скарги своє батьківство щодо дитини він не визнає.

Позивачка звернулася до суду як з вимогою про визнання батьківства теперішнього чоловіка щодо дитини, так і з вимогою про оспорювання батьківства колишнього чоловіка.

Суд першої інстанції виключив з актового запису про народження дитини відомості про батька – колишнього чоловіка позивачки, який у справі є третьою особою, що не заявляє самостійних вимог. Проте фактично вона оспорує його батьківство щодо дитини.

Основною ознакою сторін цивільного процесу є їхня матеріальна і процесуальна заінтересованість у справі. Саме сторони (позивач і відповідач) є суб'єктами правовідносин, з приводу яких виник спір.

Отже, не можна покладати на третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, будь-яких матеріально-правових обов'язків, а також установлювати чи захищати їх права, тобто виносити рішення або ухвалу суду про права чи обов'язки цих третіх осіб.

Постановою Верховного Суду від 15 липня 2020 року постанову Херсонського апеляційного суду від 27 листопада 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2020 року у справі № 766/20974/17 (провадження № 61-22940св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90562937>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень 2020 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 53 стор.

¹**Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua